

»požira« stara naselja in uničuje kulturno krajino. Priročnik se ne ukvarja z urbanizmom, predlaga pa vzorec tipa novogradenj, ki bi se lahko razvile v bližini naselij in v pokrajini. Za uspešno vključevanje kulturne dediščine v lokalni razvoj jo je namreč treba ohraniti v najširšem pomenu besede.

Zaključek

V publikacijah smo se osredotočili na stavbno/etnološko in naselbinsko dediščino ter kulturno krajino, ker so najbolj ogrožene kategorije kulturne dediščine in ker bi, pravilno prepoznane, lahko bile potencial za kakovosten krajevni razvoj. Njihovi kulturni, estetski in prostorski vrednosti smo dodali še praktičen pomen,

ki bi ga pridobile, če bi jih z aktivnim varovanjem vključili v krajevni razvoj. Tako smo, če povzamemo misli iz vseh publikacij, pokazali na (doslej neizpolnjene) naloge države na tem področju, podali smo smernice za način obnove enot kulturne dediščine ter sugerirali nove vsebine, ki bi z aktivnim varovanjem prispevale k njeni predstavitvi. Varovanje kulturne dediščine podeželja bo namreč uspešno le, če bo potekalo v okviru širše razvojne perspektive.

Literatura

ORBANIČ, Branko: Vrste suhozidnih gradenj/Vrste suhozidnih gradnj. V: Eda Benčič Mohar (ur.): *Priročnik za suhogradnjo/Priručnik za suhogradnjo*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2012.

ŽIVE LEGENDE

Leta 2010 sva s fotografom Matjažem Tančičem poskušala uresničiti svojo zamisel o zbiranju zgodb vaških in mestnih posebnosti, ljudi z drugačnimi, izstopajočimi zgodbami. Najina zamisel je upoštevala posebno mesto, ki naj bi ga ti »posebneži« imeli v družbi, zato sva pri nastajanju projekta pričakovala pomoč lokalnih prebivalcev. Mislila sva si, da se bo (po metodi snežene kepe) s sprotim objavljanim prispevkov na svetovnem spletu zanimanje povečevalo in bi na ta način začele prihajati informacije o preostalih zanimivih ljudeh.

Že prvi poskusni snemalni dnevi v okolici Šoštanja so pokazali, da se vaški posebneži izogibajo kamere, da se svojih zgodb bodisi sramujejo bodisi se jih bojijo deliti z neznanci. Kmalu je postalo jasno, da v najinih začetnih zamislih teh težav nisva predvidela.

Ko sva dobila priložnost idejo realizirati v sklopu multimedijskega projekta Življenje na dotik (vodil ga je Aleš Čar) pod okriljem Evropske prestolnice kulture Maribor 2012, sva začetno zamisel obrnila na glavo. Zatekla sva se k presežnim zgodbam, k tistim, ki nas navdušujejo in učijo. V času, ki ga živimo, v času brez norm, bi lahko zanimivi posamezniki s svojimi življenjskimi in poklicnimi zgodbami postali zgled. Recept je tokrat deloval.

Za glavni okvir sva si izbrala tradicionalne dejavnosti, ki se v vsakdanjem življenju redko pojavljajo ali so celo že izumrle, in tiste, ki so na razne načine zaznamovale našo krajevno ali nacionalno podobo. Da bi bile zgodbe čim bolj verodostojne, začinjene s kako modrostjo, sva želela predstaviti predvsem starejše ljudi z izkušnjami. Projekt je financirala Evropska prestolnica kulture, zato smo se pri iskanju živih legend osredotočili na severovzhodno kohezijsko regijo: Maribor, Ptuj, Mursko Soboto, Velenje, Novo mesto in Slovenj Gradec ter njihovo okolico.

Najprej smo določili dejavnosti, ki bi nas zanimale: dimnikar,¹ protestantski duhovnik iz Prekmurja, zeliščar, kovač, glasbenik

ipd. V drugi fazi je Rebeka Žvagen, članica društva Smehomat (producent projekta), opravila temeljito raziskavo, ki nas je pripeljala do izpostavljenih posameznikov. Raziskava je vključila številna društva, združenja, zveze, muzeje ipd. Ti so nam pomagali najti ljudi, ki bi lahko karizmatično predstavili svojo življenjsko zgodbo, zaznamovano z dejavnostjo, ki jo mnogi še vedno opravljajo. Nekatere predstavnikove določene dejavnosti oz. obrti je bilo težje najti kot druge. Kar nekaj časa smo na primer iskali raziskovalca ali eksperimentatorja, enostavneje pa je bilo pri lovcu, saj nam je Koroška lovska zveza takoj povedala, da je človek, ki ga iščemo, Maks Konečnik. Končni izbor je tako zaobjel okoli 20 posameznikov, med njimi smo jih na koncu posneli 16.

Matjaž Tančič, Rebeka Žvagen in jaz smo testno snemali v Ilirski Bistrici, kjer smo posneli vulkanizerko Zoro Grk, ki je med našim obiskom poleti 2011 še vedno centriral avtomobilske gume. Čeprav Zora glede na lokacijo opravljanja svoje obrti nekoliko izstopa iz našega okvira, smo jo zaradi njene specifičnosti vseeno vključili v končni izbor.

Da bi zagotovili vsebinsko enotnost in celovitost, smo sestavili nekaj vprašanj, ki smo jih postavili vsem udeležencem. Zanimalo nas je na primer, zakaj so se odločili za opravljanje svoje dejavnosti, kdo jih je nad njo navdušil, na kakšen način je bila njihova dejavnost cenjena ipd. Ob tem smo naše portretirance vselej povprašali po kakšni zanimivi prigodi, povezani z njihovim delom, po življenjskem vodilu, kakšni modrosti itn.

Uvod v video feljton smo načeloma vpeljali z zgodnjimi začetki opravljanja portretirančeve dejavnosti, dejavnost kot taka pa je predstavljena posredno skozi detajle in intrigantne pripetljaje. Zgodbo smo navadno končali z zanimivo mislijo, s čustveno izpovedjo ali z modrostjo.

Portret lovca začenjamo z njegovim spominom na deška leta, ko mu je oče posojal puško. Pripoved se nadaljuje v – za Slovence – mitskem Kočevskem Rogu, kjer je lovec služboval kot skrbnik divjih živali. Tu nam predstavi odnos do dela in živali, predvsem

¹ Velja tako za moško kot žensko obliko.

* Marko Kumer, študent Oddelka za lesarstvo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani; predsednik Društva kvalitetnih kulturno-umetniških praks Smehomat. 1000 Ljubljana, Dolenjska cesta 40, E-naslov: markomurch@gmail.com

Drago Karl Seme, rudar.
Foto: Matjaž Tančič, Velenje, 2011

Konrad Voh, gasilec.
Foto: Matjaž Tančič, Maribor, 2011

Št.	Portretiranec	Leto rojstva	Dejavnost	Kraj snemanja
1	Anton Horvat	1947	kovač	Razkrižje
2	Jože Klobasa	1951	dimnikar	Lenart v Slovenskih goricah
3	Janko Pislak	1934	čebelar	Apače
4	Maks Konečnik	1927	lovec	okolica Dravograda
5	Marjana Plajhner	1941	zeliščarka	Vojnik
6	Zora Grk	1930	vulkanizerka	Ilirska Bistrica
7	Drago Karl Seme	1947	rudar	Velenje
8	Jožef Levovnik	1926	čevljar	Slovenj Gradec
9	Stanko Čurin	1920	vinogradnik in vinar	Kog
10	Jože Androja Jup	1931	zbiratelj in eksperimentator	Šentjernej na Dolenjskem
11	Hinko Sernc	1926	godec	Šmartno na Pohorju
12	Stojan Kerbler	1938	fotograf	Ptujska Gora
13	Milan Lukman	1934	brigadir	Velenje
14	Franc Sever – Franta	1923	partizan	Dolenjska
15	Martin Pozdrec – Tinek	1931	brodar	Gornja Bistrica - Mota (brod na Muri)
16	Konrad Voh	1920	gasilec	Maribor

Preglednica: Žive legende.

Vir: Lastni prikaz

do volkov, ki so napadali le jelenjad. V osrednjem delu čustveno govori o lovu na medvedko brez noge in pripoved konča z mislijo, da mora pravi lovec imeti srce.

Vsak med 16 legendami, ki smo jih posneli, je v celoten cikel prispeval zanimive in specifične akcente. Rudar Karel Seme, zavzet kulturni delavec, nam je v tem duhu dramatično interpretiral rudarsko pesem Mileta Klopčiča Drejčnik Andrej govori. Taki in podobni poudarki so se nam zdeli zelo pomembni, saj natančneje predstavijo človeka, njegovo osebnost in značaj.

Naš temeljni namen je bil ohraniti zgodbe v videu predstavljenih posameznikov in njihove poklicne usode umestiti na primerno mesto. Ob našem raziskovanju pa se je izkazalo, da so skoraj vse legende na neki način že medijsko izpostavljene. Godec Vinko Sernc je bil na primer leta 1995 izbran za godca leta, skupaj s

svojo vnukinjo pa se je udeležil TV šova Slovenija ima talent. Zelo znan je tudi fotograf Stojan Kerbler, ki je bil najbolj razstavljan fotograf iz prostora nekdanje Jugoslavije, svoje mesto v medijskem svetu pa so si priborili tudi partizanska legenda Franc Sever – Franta, legendarni brodar iz Melincev Martin Pozdrec – Tinek, znameniti vinar Stanko Čurin in drugi.

Več ur posnetega video materiala smo nato oblikovali v kratke, nekajminutne multimedijske videe, primerne za predvajanje na svetovnem spletu. Dokumentarni feljton sestavljata dve temeljni pripovedni komponenti: fotografije, posnete na kraju snemanja, ki nam razširijo vpogled v vizualno pripoved, in video pogovor, ki nosi glavne vsebinske poudarke feljtona. S prepletom harmonike in kitare je videe glasbeno opremil komponist Andraž Jež, grafično opremo pa je oblikoval Rok Klemenčič.

Hinko Sernc, godec.
Foto: Matjaž Tančič, Šmartno na Pohorju, 2011

Video portreti živih legend so bili primarno predstavljeni na spletni strani Življenja na dotik, v sklopu evropske prestolnice kulture, in so v kratkem času pritegnili precejšnje pozornost. Iz zvočnega dela feljtonov je radio Maribor pod vodstvom novinarka Nataše Kuhar pripravil sklop oddaj; v času evropske prestolnice kulture pa je v Mariboru nastala tudi zelo uspešna

Anton Horvat, kovač.
Foto: Matjaž Tančič, Razkrižje, 2011

razstava, ki jo je postavil oblikovalec Rok Klemenčič. Videi so bili predvajani še na nekaterih festivalih, med drugim dvakrat na Kitajskem. Zadnja nadgradnja projekta bo izid DVD-ja z vsemi 16 legendami, ki ga pričakujemo v začetku pomladi 2013. Vseh 16 zgod pa si lahko ogledate tudi na povezavi: <http://www.youtube.com/user/2011LEGENDE/featured>.

DEŽELA KOZOLCEV¹

Novi muzej na prostem v Šentrupertu

Na pobudo Občine Šentrupert in po prizadevanjih njenega prodornega in zagnanega župana Ruperta Goleta nastaja na južnem obronku naselja prvi muzej na prostem s kozolci. Prestavljeni in obnovljeni kozolci na polju pred Šentrupertom s svojo veličino dokazujejo, da so naši predniki v preteklosti znali in zmogli iz lesa oblikovati funkcionalne, a hkrati estetske, gospodarske stavbe oziroma sušilne naprave, kot jih nekateri poimenujejo. Muzej je projekt Občine Šentrupert, ki je bil oblikovan v partnerskem sodelovanju s posebej ustanovljenim strokovnim projektним svetom, novomeško enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine (ZVKDS), in s koordinacijsko vlogo Centra za razvoj Litija. Direktor projekta je Peter Geršič. Pri sami izvedbi je projekt povezal številne deležnike na lokalni ravni. Projekt je izvajan s finančno podporo dveh skladov: Evropskega sklada za regionalni razvoj in Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. V edinstveni muzej z imenom »Dežela kozolcev« je že prestavljeno devetnajst kozolcev. V naravnem okolju v neposredni

bližini naselja so predstavljeni in obnovljeni vsi značilni tipi kozolcev iz Mirnske doline in širše okolice. Postavitev kozolcev ob rob naselja stremi k čim bolj verodostojnemu prikazu muzejskih objektov, njihovi medsebojni povezanosti in usklajenosti s širšim prostorom.

Izbor devetnajstih gospodarskih poslopij oziroma sušilnih naprav predstavlja razvoj in pojavne oblike kozolca: od enostavnih in preprostih oblik do kompleksno zasnovanega toplarja. V muzeju je zastopanih vseh šest tipov kozolca, trije enojni (enojni, enojni s plaščem, enojni vzporedni) in trije dvojni (nizki, kozolec na kozla in toplar). Dežela kozolcev se razprostira na 2,5 hektarja muzejsko urejenih površin, med kozolci pa vodi približno kilometer sprehajalnih poti. Najstarejši v muzeju predstavljeni kozolec je Lukatov toplar z letnico 1795, kar pomeni, da je rabil svojemu namenu več kakor dvesto let.

Kozolci so brez dvoma ena od izjemnosti stavbne dediščine slovenskega etničnega ozemlja in lahko rečemo, da ga tudi označujejo. Le v južnem delu Primorske in severovzhodni Sloveniji jih ne poznamo. S svojo pojavnostjo še vedno dajejo krajini in naseljem prav posebno prepoznavnost in identiteto. Pred več kot tristo leti jih je upodobil in omenil že Janez Vajkard *Valvasor*

¹ Informacije o projektu so dosegljive na spletnem naslovu: www.kozolci.si.